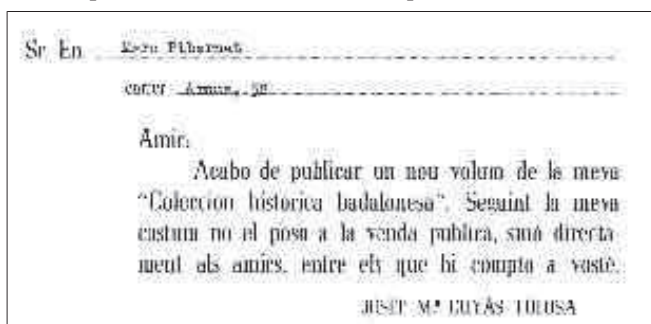

QUAN ELS MONJOS DE SANT JERONI TALLAVEN BOSCOS

JOSEP ESTRUCH I TRAITÉ

Els arbres i els boscos que tallaven els monjos de Sant Jeroni de la Murtra a través d'una lectura de l'obra de Josep M. Cuyàs i Tolosa: *Llibre V dels actes capitulars del Monastir de Sant Geronim de la Murtra*.

El juny de l'any 1966 Josep M. Cuyàs i Tolosa va publicar l'obra *Llibre V dels actes capitulars dels anys 1752 a 1832 del Monastir de Sant Geronim de la Murtra*. Per fer saber als seus fidels subscriptors que havia sortit aquest llibre i que ja l'hi podien comprar, Cuyàs els va enviar una nota impresa en un full volant com aquest:

Un d'aquests nombrosos amics que van adquirir un exemplar d'aquesta obra va ser Marc Pibernat. D'aquest, el llibre va passar a la seva filla i al seu gendre, Joaquina Pibernat i Codina i Joan Traité i Lloveras, oncles meus, els quals me'l van obsequiar l'estiu de l'any 2000. Segurament, i amb tota la raó, us semblarà que aquest triple canvi de mà no té més interès

que el purament anecdòtic, però si l'esmento aquí és precisament com a testimoni del peculiar sistema que tenia Cuyàs per distribuir els seus llibres, dels quals gairebé sempre va fer ell mateix d'editor i distribuïdor.

LLIBRE V DELS ACTES CAPITULARS DEL MONASTIR DE SANT GERONIM DE LA MURTRA

En el *Llibre V* Cuyàs extracta molt fragmentàriament 262 actes capitulars del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, avui perdudes: des del 15 de març de 1752 –en què llegim que fra Juan del Montixo és elegit procurador per al Capítol General– fins al 7 de març de 1832 –en què veiem que el pare prior, fra Domingo Tàpias, ha mort sense firmar les actes dels tres darrers capítols. El llibre s'acaba amb la transcripció dels dibuixos i els poemes que fra Mariano Torrent i Viñas va escriure a les acaballes de la Guerra del Francès per caricaturitzar els seus companys davant el rumor que els francesos els volien exclaustar tots. Segons diu Cuyàs, arran de la desamortització de Mendizábal, els monjos van haver d'abandonar definitivament el monestir el dia 25 de juliol de 1835, en què van repartir els objectes de valor entre diverses cases de Canyet i alguna altra de la vila de Badalona. Això

va representar arreu la desaparició de l'orde dels jerònims, que havia estat creat l'any 1373 amb l'aprovació del papa Gregori XI.¹

Al llarg dels vuitanta anys d'actes que recull el *Llibre V* descobrim un seguit de notes que deixen traslluir com era la vida dels monjos del monestir de Sant Jeroni de la Murtra durant la segona meitat del segle XVIII i el primer terç del XIX. Les actes extractades per Cuyàs ens parlen de nombroses activitats de la vida diària dels monjos: de l'elecció de cada un dels pares priors, de l'entrada de novicis, dels problemes que comportava arrendar a forans l'hosteria, dels dejunis que s'havien de saltar per falta de peix, de les obres que calia fer al monestir, d'algun llamp que hi queia, de quant han de cobrar pels oficis dels enterraments. També parlen d'alguna picabaralla entre el monestir i el rector de Badalona, o amb «els» de Santa Coloma, o d'una altra que els raca molt amb els cartoixans de Montalegre. I encara de moltes altres coses més, malauradament, sempre escapçades.

Quan vaig començar a llegir el llibre, ho vaig fer atret per les nombroses citacions que hi ha sobre la toponímia de Badalona, però vaig acabar interessant-me també per la quantitat de referències que hi apareixen sobre els arbres i els boscos que tallaven els monjos de Sant Jeroni. Així, a partir de la lectura del llibre de Cuyàs, podem saber on tallaven arbres, quins arbres tallaven i quants. A això anem.

ON EREN ELS ARBRES

El territori

Parlar de boscos des de la Badalona d'avui és una cosa que més aviat fa venir enyorança, vistos els que ens queden, si és

que, de «boscos» pròpiament dits, ens en queda cap. Ara bé, també cal tenir en compte que els monjos de Sant Jeroni no tallaven boscos només a Badalona, sinó que el seu territori s'estenia més enllà del que és l'actual terme municipal. Als segles XVIII i XIX, les terres del monestir, segons ens diu Cuyàs al *Llibre V*, comprenien les propietats següents (vegeu la taula 1): a) el mateix monestir, amb una extensió de terreny de 202 mujades; b) la Torre Ribera, a Santa Coloma de Gramenet, amb 68 mujades; c) la Torre de Montcada, avui dita Torre dels Frares, tocant a la carretera de la Roca i al marge esquerre de la riera de la Vallença, amb 876 quarteres; d) el mas Oller, al marge dret del Besòs, entre Santa Coloma, Sant Andreu del Palomar i Montcada, amb 40 mujades; e) una finca al terme de Sant Martí de Tous (Anoia), amb 248 jornals, que les actes esmenten molt sovint però només en relació als desplaçaments que hi feien els monjos, per la qual cosa no en parlarem aquí.

A més a més, també cal afegir-hi el terme de Reixac, que, tal com es desprèn de les actes, depenia per tot del monestir: tant les terres, com la parròquia, com el mateix rector de Sant Pere de Reixac. El terme de Reixac, descomptada la part de la Vallença que corresponia a la Torre dels Frares,² té una superfície aproximada de 8,2 km². En total, doncs, estem parlant d'una superfície de gairebé 12 km² (sense la propietat de Tous).

Si prenem un mapa i hi traslладem aquestes superfícies, veurem que el gairebé quilòmetre quadrat de Sant Jeroni comprèn quasi tot el que és la vall de Betlem, des del coll de la Miranda o de Santa Coloma fins al coll Montigalà, d'aquí per la serreta d'en Mas fins al turó d'en Roda-soques i després per la serra de les Ermites fins al turó de Sant Climent i un altre cop al coll de la Miranda. També podrem comprovar que

Taula 1. Extensió de les terres del monestir de Sant Jeroni

Lloc	Vinya	Bosc	Olivera	Hort	Total	Unitat de mesura
Sant Jeroni	<i>100</i>	<i>79</i>	<i>22</i>	<i>1</i>	<i>202</i>	<i>Mujades</i>
	489.650	386.823,5	107.723	4.896,5	989.093	m ²
Torre dels Frares		<i>870</i>		<i>6</i>	<i>876</i>	<i>Quarteres</i>
		2.129.977,5		14.689,5	2.144.667	m ²
Mas Oller		<i>4</i>		<i>36</i>	<i>40</i>	<i>Mujades</i>
		19.586		176.274	195.860	m ²
Torre Ribera	<i>65</i>	<i>3</i>			<i>68</i>	<i>Mujades</i>
	318.272,5	14.689,5			332.962	m ²
Reixac (aprox.)		8.200.000			8.200.000	m ²
Total	807.922,5	10.751.076,5	107.723	195.860	11.862.582	m ²
<i>El castell de Tous</i>					<i>248</i>	<i>Jornals</i>
					1.214.332	m ²
Total					13.076.914	m ²

1 mujada = 4.896,5 m²

1 quatera = 0,5 mujada

1 jornal = 1 mujada

els pocs més de dos quilòmetres quadrats de la Torre dels Frares agafen tot el vessant obac de la Vallença, des del Besòs fins al capdamunt de la Coscollada de l'Amigó. El mas Oller, que era la propietat de menys extensió, estava a Sant Andreu del Palomar tocant al Besòs pel marge dret, segurament fent límit amb Montcada i Santa Coloma de Gramenet. I a Santa Coloma mateix, els tres-cents mil i tant metres quadrats de la Torre Ribera devien ocupar una llenca d'entre tres-cents i cinc-cents metres d'amplada arran del torrent de les Bruixes i d'un quilòmetre de llarg que s'anava aprimant fins al capdamunt del Puig Castellar.

Quins i quants arbres tallaven

Els monjos de Sant Jeroni ens parlen dels arbres i de la vinya a 38 actes de les 262 que comprèn el *Llibre V* i ens diuen que tallen arbres en 52 ocasions, 5 vegades que planten vinya, una vegada que planten oliveres, 4 que fan llenya, 2 més que fan fornades de calç i en una altra que fan carbó. I també ens diuen que més amunt del safareig de l'hort hi havia un joncar. Dels arbres que tallen, n'esmenten 8 espècies diferents: àlbers, alzines, llorers, nogueres, pins, polls, roures, xiprers, a més a més d'arbres en general, sense determinar.

Gràcies a les actes podem saber el nombre de tales que fan de cada arbre, en quins anys les fan i, en molts dels casos, també el lloc. Ara bé, la quantitat total d'arbres que tallen no la podem deduir ni aproximadament perquè la majoria

de vegades l'esmenten com a capmàs: «alguns», «els més necessaris», «tots els més perillosos», «el bosc de tall», etc., cosa que només ens permet de fer-nos-en una idea vaga (vegeu la taula 2).

Taula 2. Els arbres: espècies, tales, quantitat

Arbre	Nombre de tales	Anys: quantitat
Noguera	1	1752: 5
Lorer	1	1756: 1
Xiprer	1	1789: 3
Poll	2	1756: alguns 1759: els necessaris per fer tres fornades de calç
Àlber	3	1752: 4 1771: 1 1802: alguns
Arbre sense determinar	8	1756: tots els més perillosos, però només els més necessaris 1759: els necessaris per a les obres del monestir i per fer tres fornades de calç 1763: els necessaris per a les premses del monestir 1771: 9 de bons per a fusta 1771: tots els que siguin bons per a jàsseres 1772-1781: es venen el bosc de tall de la Vallençana (obaga) en sis parts i el tallen en tres triennis 1793: tallen el bosc de tall de Reixac 1802: qualsevol altre arbre que sia útil
Alzina	10	1752: 2 1763: 2 1763: les necessàries per a les premses del monestir 1775: les velles que priven de créixer els plançons 1793: algunes que no donaven gaire fruit 1793: moltes de velles i revellides 1793: les del bosc de Reixac 1802: algunes 1805: les necessàries per fer carbó i llenya rodona 1806: algunes de molt revellides
Roure	11	1761: 1 1767: algun 1775: els vells

		1784: 30 d'infructífers
		1789: 5 o 6
		1793: alguns que no donaven gaire fruit
		1793: alguns que no donaven fruit
		1793: els del bosc de tall de Reixac
		1799: 4 roures, de 6
		1802: alguns roures
		1805: alguns de vells
Pi	14	1752: alguns
		1754: els millors de ca l'Alemanya
		1754: els millors de Reixac
		1759: els necessaris per fer tres fornades de calç
		1760: alguns de Reixac
		1761: 1 pi gros
		1763: 500
		1763: els necessaris per a la premsa
		1769: els necessaris per arreglar el corral de l'incendi
		1770: 10 o 12 de bons per a antenes
		1775: alguns de vells
		1788: els pins del bosc
		1801: 20 o 30
		1802: 2 dotzenes
Olivera	Plantada	1824
Vinya	Plantada	1767, 1802, 1816, 1818, 1831
Llenya i carbó		1772 (2), 1805

Amb la classificació de la taula 2 podem veure clarament que hi ha dos grups d'arbres. En un grup hi ha cinc espècies (noguera, llorer, xiprer, poll, àlber) que tallen en poca quantitat i poc sovint, només vuit vegades. A l'altre hi ha tres espècies (alzina, roure, pi) i també els «arbres indeterminats», que tallen en nombroses quantitats i molt sovint, 42 vegades

(vegeu la taula 3). La raó d'aquesta diferència entre els dos grups és doble. Al primer grup trobem arbres que o bé són molt escassos (noguera, xiprer) o bé donen fusta de poc valor (llorer, poll, àlber). Al segon grup tenim tot el contrari, per tal com tots són arbres abundants i de bona fusta: alzines, roures, pins i arbres indeterminats.

Taula 3. Arbres que tallen poc i arbres que tallen sovint

Arbres que tallen poc sovint	5 espècies	8 tales	noguera, llorer, xiprer, poll, àlber
Arbres que tallen sovint	4 espècies	42 tales	alzina, roure, pi, arbre indeterminat

On els anaven a tallar

Quan els monjos decideixen de tallar arbres, gairebé sempre esmenten el lloc on s'han de tallar segons les grans zones d'exploració que hem vist abans: el monestir, la Torre de Montcada, la Torre Ribera, Reixac i el mas Oller. Això ens permet d'identificar a cadascuna d'aquestes zones quins arbres hi havia. Així sabem que a la rodalia del monestir, és a dir, la vall de Betlem, hi havia àlbers, alzines, coscolls, horts, un joncar, llorers, oliveres, pins, pollancre,

vinyes, xiprers i, evidentment, arbres sense determinar. A la Torre de Montcada, o dels Freres, és a dir, el vessant obac de la Vallençana, hi havia àlbers, alzines, conreus, nogueres, pins, roures, vinya i també arbres sense determinar. A la Torre Ribera hi havia coscolls, pins, pollancre, roures i vinya. A Reixac hi havia alzines, pins i roures. Al mas Oller, àlbers. I en llocs indeterminats de tot el territori àlbers, alzines, pins, roures i, és clar, arbres sense determinar. A la taula 4 podeu veure aquesta distribució amb més detall juntament amb els anys en què apareix la citació.

Taula 4. Els arbres segons les zones

Vall de Betlem		
Ca l'Alemanys		
	Fins a la serra d'en Mas Entre ca l'Alemanys i el monestir (a la Creu d'en Barbeta)	Pins (1754) Pi gros (1761)
Serrat de les Ermites		
	Collet de les Ermites Vessant de mar Muntanya de Sant Climent (feixa del Pou de la Teuleria, la Miranda, el Campament, el replà de les Alzines, la Coscollada)	Alzines (1806) Pins (1763) Coscolls (1802) Vinya (1802, 1818)
Coll de la Miranda (?)		
	Creu de Pedra	Xiprers (1789)
Font Santa		
		Àlbers (1752) Alzines (1752) Oliveres (1824) Vinya (1831)
Monestir		
	Safareig de l'hort	Llorers (1756) Polls (1756)
	Hort (més amunt de l')	Joncar (1789)

	Monestir (rodralia)	Alzines (1763) Arbres (1763) Pins (1759) Pollancre (1759)
Vallençana	Torre de Montcada (o dels Frares) Les ermites, can Devesa, torrent dels Avellaners, torrent de Puig Castellar, Puig Castellar, Torre de Montcada, Vallençana	Àlbers (1771) Alzines (1793, 1802) Arbres (1771, 1802) Bosc de tall (1772) Conreus (1793) Llenya (1772) Pins (1769, 1770, 1788) Noguera (1752) Roures (1767, 1793, 1802) Vinya (1767)
Torre Ribera	Coscollada de la Torre Ribera Torre Ribera	Coscolls (1802, 1816) Vinya (1802, 1816) Pins (1759) Pollancre (1759) Roures (1761)
Reixac	Reixac	Alzines (1763, 1792, 1793) Bosc de tall (1792, 1793) Pins (1752, 1760) Roures (1792, 1793)
Mas Oller	Mas Oller	Àlbers (1802)
Lloc indeterminat	Indeterminat	Alzines (1775, 1805) Arbres (1756) Pins (1775, 1801, 1802) Roures (1775, 1784, 1789, 1793, 1799, 1805)

ELS BOSCOS QUE HI HAVIA

Si bé és evident que en aquella època hi havia boscos, no per això deixa de ser interessant de veure quines zones els monjos identificaven directament com a «bosc», perquè això ens permet distingir les zones clarament boscoses dels llocs on només hi havia arbres esparsos, i que, per tant, ja no es poden considerar bosc.

La Vallença

D'entrada, cal remarcar que, de les diferents zones boscoses, n'hi havia una que els monjos consideraven precisament com «el» bosc. Es tracta de la Vallença, és a dir, tot el bosc que depenia de la Torre de Montcada o dels Frares. Així, a la primera citació en què esmenten «el bosc», els monjos el qualifiquen justament de «nostre»: «respongueren los Pares Capitulars sels donàs llicència per tallar deu o dotze pins de nostre bosc» (27/06/1770), cosa que ens fa pensar que el consideraven el principal, el més important. Dos anys més tard, el 8 d'agost de 1772, decideixen de tallar tot «lo bosc» i, perquè no hi hagi dubtes, els monjos aclareixen entre parèntesis de quin bosc es tracta: «bosch de l'altra part de las Hermitas que mira al Vallès». I en deu ocasions més tornen a esmentar «el bosc», una vegada precisant que és el bosc de la Torre de Montcada, una altra dient que és el de la Vallença i la resta sense més precisions per innecessàries (16/05/1769, 27/06/1770, 29/05/1772, 07/07/1772, 03/08/1772, 29/09/1772, 31/12/1788, 08/04/1793, 30/01/1802, 03/02/1805).

Reixac

L'altra gran zona boscosa, de fet la més extensa de totes, era la resta del terme de Reixac, descomptada la part de la Torre de Montcada. Els monjos volen tallar arbres a Reixac en nou

ocasions i tres vegades ens fan saber que es tracta d'un bosc: «lo bosch de nostre Rectoria de Rexach» (21/09/1760), «en atenció que lo Vicari de Rexach havia venut lo Bosch contiguo a la Rectoria» (23/08/1792) i «el Bosch que tenim en Rexach» (08/04/1793).

Vessant de mar del turó de Sant Climent

Dues vegades els monjos tallen arbres en aquest indret. La primera, el novembre de 1763, tallen «500 pins de esta part del mar». És una quantitat important, de fet, la més gran que els monjos esmenten amb precisió. Tanmateix, tot i que tallaven 500 pins, cosa que vol dir que n'hi havia molts més, encara no ens diuen directament que sigui un bosc. Sí que ens ho diuen, però, quan decideixen de plantar-hi vinya: «tot aquell tros de bosch que està sota la Hermita de St. Climent a la vista del Monastir confrontàn ab lo camí que puja desde la Miranda al Acampament» (04/11/1818).

Ca l'Alemanyserra d'en Mas

Una sola vegada ens diuen que aquesta zona era de bosc, quan, per recompondre la mina de la Torre Ribera, decideixen de vendre «los pins millors del bosch immediat a casa Alemany, fins a la serra den Màs, deixant los petits per a cria» (03/03/1754). A més a més, cal parar esment en dos detalls del que diuen els monjos: l'un per comprendre la zona que descriuen, perquè detallen que es tracta del «bosch **immediat** a casa Alemany», és a dir, que hi havia bosc des del costat mateix de ca l'Alemanys; l'altre detall ens dona una pista sobre les característiques del bosc, perquè tallen «los pins millors [...] deixant los petits per a cria». Això em fa pensar que es tractava d'un bosc en bones condicions de salut perquè hi havia pins petits i també que els monjos encara tenien

expectatives de continuar explotant-lo perquè volien fer créixer els plançons. Per tant, penso que es tractava d'una zona boscosa, ja no diré frondosa, però sí abundant.

LA COSCOLLADA

Després de veure on eren els boscos, també cal parlar de la «coscollada» i dels coscolls. De primer, cal recordar que el coscoll (*Quercus coccifera*), també dit garric, és una arbre de poca alçada, sovint d'aspecte arbustiu, que creix allà on l'alzinar s'ha degradat, bé per excés de tallades bé per incendis.³ Tres vegades ens parlen els monjos de la coscollada de la Torre Ribera: quan decideixen de plantar-hi vinya (30/01/1802), quan necessiten «apartat los conills de la viña de la Cuscullada» (15/12/1812), i quan planten vinya al turó de Sant Climent al costat del «camí que acave a la Coscullada» (04/11/1818). A més de la coscollada de la Torre Ribera, també n'hi havia una altra a la vall de Betlem tal com es dedueix del que diuen els monjos quan volen «plantar de vinya, no solament la Cuscullada de la Torre Ribera, sinó també **tota aquella** que en las terras del Monastir fos proporcionada per dit efecte» (30/01/1802). Segons això, hem de pensar que hi havia coscollada a tota la franja entre el mones-tir i el bosc de Sant Climent de què abans he parlat i que, per ponent, aquesta franja s'estenia per les terres de la Torre Pa-llaresa i continuava per la part alta de les de la Torre Ribera.

LA VINYA

Igual com arreu de Catalunya feien tots els monestirs, els monjos de Sant Jeroni també plantaven vinya: ens en parlen en cinc ocasions i en planten a cinc llocs diferents. La primera vegada quan decideixen de plantar-ne a la Torre de Montcada (22/11/1767). Segurament devia ser al camp que hi ha al dar-

rere de la torre, avui tot erm, en el qual, per poder-hi plantar vinya, diuen que han de tallar algun roure. La segona quan acorden de plantar vinya a la coscollada de la Torre Ribera i a la del monestir (30/01/1802). Evidentment, encara que aquesta vegada no ho diguin, van haver de tallar els coscolls. Catorze anys més tard, tornen a parlar d'aquestes mateixes vinyes, ara ja plantades, arran d'una plaga de conills que tenen (15/12/1816). Ens en tornen a parlar quan prenen la decisió de plantar més vinya a la falda de Sant Climent: a la feixa del Pou de la Teuleria (que avui no sabem on era), a sobre d'aquesta feixa en una altra que llavors ja era de vinya perduda, la qual cosa vol dir que la replanten després d'haver-la abandonada, i a tot el tros de bosc de sota l'ermita de Sant Climent (04/11/1818). Com a resum d'aquesta plantada, els monjos conclouen: «De fet, era tota la muntanya de Sant Climent la que es decidí plantar vinya». I, finalment, quan volen plantar vinya a la Font Santa i «que se entregassen a Pere Pedragosa y a Joseph Bufill, per motiu Tiano, fentlos acte de establiment per 80 anys» (25/07/1831).

LA NECESSITAT, LA TRIA I L'EXCUSA

A l'hora de tallar un arbre, els monjos de Sant Jeroni molt sovint tenien miraments i no es llançaven mai a tallar-ne així com així sense tenir una raó justificada. Segurament devien actuar d'aquesta manera perquè tenir la propietat dels boscos de sempre ha estat una font de riquesa i haver de tallar un arbre se'ls devia representar com haver de gratar un racó de la guardiola. Mirat així és com se'm fa entenedor per què tantes vegades els monjos plantegen fins a tres condicions abans de tallar arbres: a) la necessitat real per la qual els han de tallar, b) el criteri amb què cal triar-los i c) una excusa peremptòria, algunes vegades supèrflua i fins i tot retòrica, que força a tallar-los ara abans que no sigui massa tard.

Taula 5. Raons per què tallaven arbres

24: Obtenció de matèries primeres per fer	8: llates, bigues, quadrats, jàsseres, obra de fusteria, antenes, etc. 4: reparacions als conreus 4: camp per plantar vinya 3: construir i reparar mines 3: llenya i carbó 2: fornades de calç i obra cuita
11: Obtenció de diners per	6: cobrir despeses 2: pagar reparacions dels conreus 2: saldar deutes

Per què tallaven arbres

Si agrupem les raons que ens diuen els monjos, veurem que, bàsicament, dues necessitats elementals els portaven a tallar arbres: obtenir matèries primeres i obtenir diners. De les 35 vegades que les esmenten, 24 són per obtenir matèries primeres i 11 per cobrir deutes i despeses (vegeu la taula 5).

Quins sí i quins no

Una vegada plantejada la necessitat de tallar un arbre, calia triar-lo. Els monjos ens diuen 33 vegades quins són els criteris que fan servir (vegeu la taula 6). Els podem aplegar en dos grups diferents: els arbres de tall, és a dir, els que ja han assolit la mida convenient per poder ser tallats (14 casos), i els arbres que fan nosa per una raó o altra (19 casos).

Taula 6. Criteris per tallar arbres

14: Arbres de tall	6: els bons 4: el bosc de tall 3: els necessaris 1: els millors
21: Arbres que fan nosa	9: els improductius i els que priven de créixer els altres 6: els perillosos i els vells 5: els que fan nosa 1: per conflictes de propietat

Monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Fotografia: Josep Estruch.

Val més ara que no fer tard

Després de plantejar la necessitat de tallar un determinat nombre d'arbres i d'establir els criteris per triar-los podríem pensar que ja no calia res més per anar-los a tallar. Tot i així, els monjos de Sant Jeroni sovint no en tenien prou i 17 ve-

gades argumenten una justificació externa que els força a fer-ho. De les diferents excuses que presenten, en podem fer tres grups: a) els arbres improductius (9 casos), b) qui és primer és primer (7 casos), i c) l'oportunitat d'un bon fuster (1 cas). Aquí potser cal fer algun comentari sobre aquestes excuses aparentment innecessàries.

a) *Els arbres improductius.* De primer, la raó de la improductivitat del bosc sembla més aviat una argumentació, diguem, retòrica. De les nou vegades que la retreuen només dues semblen reals: l'una, la coscollada de la Torre Ribera, no dona rendiment i la tallen per plantar-hi vinya (30/01/1802), i l'altra, a les feixes de la Font Santa, el 1824 hi havien plantat oliveres perquè les terres ja no rendien i només 7 anys més tard les tallen per la mateixa raó i hi planten vinya (25/07/1831). En dues ocasions més tallen alzines velles per obtenir llenya. I les cinc vegades que queden totes són per obtenir diners per saldar deutes i cobrir despeses. A més a més, d'aquestes darreres cinc ocasions, en dues es venen el bosc de tall de la Torre de Montcada amb la pretensió que és improductiu.

Fa estrany de veure que de roures i alzines que donen llenya en diuen «infructíferos o que alomenos donaven fruit escassament» (04/07/1784), «que no feyan fruit y que lo poch que feian no sen podia servir la Comunitat» (08/04/1793), i fins i tot que «no servian sinó per ocupar la terra» (28/04/1806), quan la llenya era precisament el principal combustible que tenien. I tampoc devia ser perquè «no feian fruit» que es venen uns roures per obtenir-ne el millor dels productes: «a efecte de fer algún diner per los molts gastos que havia y entre altres lo de donar al Rey 75 lliures annualment mentres dure la guerra» (08/04/1793).⁴ I encara més, si pensem que dues vegades el que venen per «evitar molts gastos de animals, traginers y boscaters» (07/07/1772) i perquè «no era molt útil a la Comunitat» (03/08/1772) és ni més ni menys que el «bosc de tall» de la Torre de Montcada, quan, dins de tot el bosc en general, el bosc de tall representa precisament el conjunt d'arbres que ja han crescut prou i, per tant, ja tenen el gruix i l'alçada necessaris per poder ser tallats i emprats per produir bona

fusta. És una qüestió que crida l'atenció perquè no es veu clar quina era la necessitat que els portava a haver d'argumentar una excusa que, com ja he dit, sembla aparentment supèrflua o fins i tot retòrica.

b) *Qui és primer és primer.* El segon grup d'excuses ja és més raonable. En set ocasions han de córrer a tallar els arbres abans que d'altres no els passin al davant. Una d'aquestes vegades és per causa d'un pi gros termener que la senyora Antònia Alemany pretenia tallar aprofitant que la propietat no quedava prou clara si corresponia a Sant Jeroni o a ca l'Alemany. Les altres sis vegades totes són per culpa del rei,⁵ el qual, dedueixo, devia tenir el dret d'anar a tallar allà on volgués els arbres que més li convinguessin per al seu profit, sovint per construir «gànguils i altres embarcacions» (31/03/1752). Per això els monjos estaven a l'aguait i, si s'esdevenia que alguns arbres «perillave de que los impressaris del Rey als tallassen», decidien d'actuar primer i «per evitar esto vingué bé la Comunitat en que se tallassen» (31/03/1752). Aquesta iniciativa del rei els causava, certament, un perjudici i en una ocasió se'n queixen clarament quan decideixen de tallar alguns roures i alzines de la Torre de Montcada «atenent que lo Sañor Rey nos té en molta memoria, pues no hi ha any que no tallia en dita heretat arbres» (29/01/1793).⁶

c) *L'oportunitat d'un bon fuster.* Una vegada aprofiten el bon ofici d'un fuster quan «en atenció a la falta de fusta que hi ha en nostra fustaria per fer cosas precisas per la comunitat y que teniam un fuster molt hàbil en sa facultat» tallen a la Torre de Montcada «vuyt o nou arbres, inclús un Alber, que eran bons per fusta, que se tallassen dits arbres y tots quants fossen bons per jácenas y fusta necessaria per la Comunitat» (29/11/1771).

Torre de Montcada (avui torre dels Frares). Fotografia: Josep Estruch.

LA VEU DE L'EXPERIÈNCIA

Els boscaters

Les qüestions tècniques o de detall, els monjos les confiaven a persones amb ofici o amb coneixement. Així, del manteniment dels boscos, d'inspeccionar-los, de donar avis d'allà on hi havia arbres bons per tallar i de marcar els arbres que calia

tallar se n'encarregaven els seus boscaters. Diverses vegades en parlen, el monjos, per exemple, quan són informats «per lo boscaters que entre las ermitas de Sant Climent i Sant Onofre hi abia algunas alsinas tan revellidas que no servian sinó per ocupar la terra, que sils apareixia se farian tallar per lleña» (28/04/1806). A més, en tres ocasions ens diuen qui eren aquests boscaters, els quals, pel que sembla, devien residir a la Torre Ribera. Els anomenen en primer lloc quan el poble de

Badalona demana llenya per fer fornades de calç i d'obra cuita per a l'església i «respongueren tots los Pares Capitulars que los apareixia molt bé sels fes gràcia de 150 càrregues y que fos a direcció y lloch assenyalàs Manuel de la Torre Ribera, pues estaba ben instruït del Bosch» (29/05/1772). Dos mesos mes tard, els monjos decideixen «que tot lo Bosch de tall [de la Torre de Montcada] se venés a trossos al mes donant» i encarreguen a «Gerònim Costa, Manuel Lluys, de la Torre Ribera y Anton Ustrell» que decideixin en quines parts s'ha de dividir el bosc (07/07/1772). I vint-i-un anys després el boscatè ja és un altre, quan per tallar «moltes alsinas vellas y reballidas que no feyan fruit» demanen «que se visurasen primer, ab lo nostre boscatè, que es Phelip Tugas, per tenir llarga experiència i entendre las que poden ser de alguna utilitat» (08/04/1793).

L'ajut dels experts

Els monjos també recorrien a persones coneixedores de la terra a l'hora d'escatir problemes de límits, una qüestió sempre molt delicada. Ho van fer, com podem veure, quan es va presentar el problema que «la Sra. Doña Antonia Alemany, viuda, pretenia, segons veus, talar un pi gros situat en lo marge del camí que divideix las terras de dita Señora y Nostre Monastir, immediat a la Creu dita den Barbeta y respecte que alguns homens pèrits eran de parer que dit pi era de Nostre Comunitat y no de dita Señora, si venia bé la comunitat per evitar duptes y discensions que nosaltres tallassem dit Pi per servey de tassa, perquè dita señora no se quejas se cridassen dos experts, que foren Francesch Amigó y Pere Nadal, pagesos de Badalona, perquè en cas que resolguessen que era nostre se executàs lo tallarlo per servey de la Comunitat» (11/12/1761). No ens pot passar per alt que aquests pagesos de Badalona es diuen Amigó i Nadal, dos cognoms lligats encara avui a Canyet.

I encara una altra vegada van haver de «fer una composició als Joseph y Jaume Quadras y després als altres subjectes de inteligencia y bona conciencia per apartar los conills de la viña de la Cuscullada» (15/12/1816).

QUINA MENA D'EXPLOTACIÓ FORESTAL FEIEN

Fins aquí hem vist quins arbres tallaven els monjos de Sant Jeroni, quants en tallaven, per què ho feien, on els anaven a tallar, etc. Evidentment treballaven els boscos com una font de recursos, però encara no sabem si ho feien amb uns criteris d'exploració forestal clars o simplement tallaven el que els demanava la necessitat. Per aclarir aquest detall ens hem de servir del que diu l'obra *Els boscos de Catalunya*.⁷

L'aprofitament dels boscos

De primer, hem de parlar de l'aprofitament del bosc. I per a això hem de veure quina mena d'arbres tallaven els monjos. Fàcilment en podem fer tres grups:

- a) els arbres vells, malalts, perillosos, perjudicials perquè impedeixen el creixement dels altres, els que només serveixen per fer llenya, etc.;
- b) els arbres bons o els millors, aptes per fer quadrats, llatges, jàsseres, antenes, etc.;
- c) el bosc de tall sencer o un nombre important d'arbres.

Aquests tres grups corresponen a dos dels tres tipus d'aprofitament del bosc que s'estableixen a *Els boscos de Catalunya*. El més elemental dels aprofitaments és el «físic», orientat a satisfer les necessitats immediates de matèries primeres i segons el qual «es procura que l'arbre estigui al bosc el màxim de temps possible. Aquest aprofitament es redueix habitualment a

neteges del sotabosc i a la tallada dels arbres mal formats o malalts i els que han arribat a la seva maduresa». Justament és el que fan els monjos la gran majoria de vegades, quan tallen els arbres del grup a), és a dir, tots els que podríem posar en el criteri més o menys ample de «mal formats o malalts». També corresponen a l'aprofitament físic els arbres del grup b), això és, els que ja «han arribat a la seva maduresa».

El següent tipus d'aprofitament és l'«econòmic», orientat a «treure el màxim rendiment del bosc». Són els arbres que cauen en el grup c). Els monjos practiquen aquest tipus d'aprofitament almenys sis vegades, quan tallen «los pins millors del bosc immediat a casa Alemany, fins a la serra den Màs, deixant los petits per cria» (03/03/1754), quan a causa de les males collites han de tallar «500 pins de esta part del mar» (vessant de Sant Climent, 08/09/1763), quan també per cobrir despeses es venen en tres triennis «tot lo Bosch de tall que tenim [...] de l'altra part de las Hermitas que mira al Vallès» (07/07/1772 i 03/08/1772), igualment quan, setze anys després i passats de llarg els tres triennis, acorden «que se continuàs a tellar pins del bosch» (31/12/1788), i, finalment, quan tallen «“las” alsinas y roures del Bosch que tenim en Rexach y [...] no tant sols dits arbres si també lo bosch de tall» (23/08/1792 i 08/04/1793).

I no tenim cap cas del tercer tipus d'aprofitament, el «tecnològic», segons el qual «s'orienta el bosc a la producció i obtenció d'arbres d'unes mides determinades». Aquest és un tipus d'explotació més aviat típic de la industrialització del bosc, la qual en aquella època encara no ens havia arribat.

El mètode de tractament

Seguint també el que es diu a *Els boscos de Catalunya*, veiem que, segons com es distribueixen dins del bosc els arbres ta-

llats, hi ha tres mètodes de tractament: la neteja, l'aclarida i la tallada arreu. Tots tres mètodes eren practicats pels monjos. El més simple dels tractaments és la neteja. En feien sempre que aprofitaven les branques baixes, les mal formades, les caigudes a terra i algun arbre defectuós que no es podia aprofitar per fer fusta. És una activitat que forçosament els monjos havien de fer sovint, cada vegada que calia fer llenya o carbó. L'aclarida es fa quan només es tallen alguns arbres del bosc segons uns criteris determinats, normalment per obtenir-ne fusta. Els monjos de Sant Jeroni fan aclarides la gran majoria de vegades que necessiten fusta, llatges, quadrats, antenes, jàsseres, en què cal triar els arbres ben formats i d'un determinat gruix. I tallades arreu només en fan tres vegades. Quan tallen els 500 pins de la falda de Sant Climent (08/09/1763), quan es venen tot el bosc de tall de la Torre de Montcada per triennis (07/07/1772 i 03/08/1772) i quan es venen tot el bosc de tall de Reixac (23/08/1792 i 08/04/1793).

Segons això, podem dir, doncs, que els monjos de Sant Jeroni explotaven el bosc procurant-ne el manteniment i la regeneració. I que poques vegades feien tallades abusives.

QUÈ HI HA DEL QUE HI HAVIA

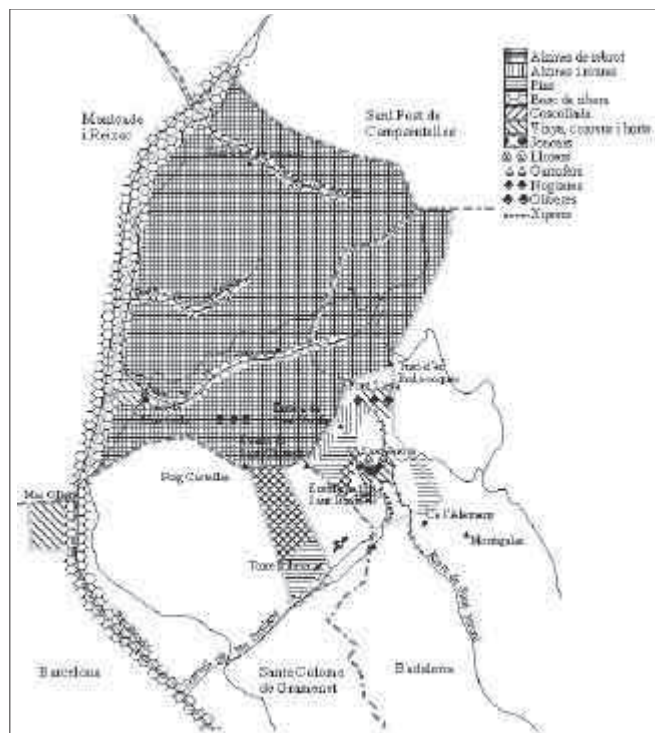
Finalment, després de veure quins boscos tenia la comunitat de Sant Jeroni de la Murtra, de veure quins arbres tallaven, on els tallaven i com els tallaven, podem repassar què en queda avui dia del que hi havia hagut en aquells dos segles enrere.

Primer de tot, però, convé no oblidar que tant el paisatge vegetal que hi havia llavors com el que tenim ara són fruit de la intervenció humana sobre la vegetació original. Una descripció sistematitzada d'aquesta vegetació original la trobem a l'obra d'Oriol de Bolós *El paisaje vegetal barcelonés*.⁸ En termes gene-

rals, segons Oriol de Bolós, tot el territori de què hem estat parlant en aquestes pàgines cau en el domini de l'associació vegetal *Quercetum ilicis galloprovinciale*, és a dir, alzinar amb sotabosc de marfull, arboç, aladern, arítjol, lligabosc, vidiella, rosa silvestre, galzeran, rogeta, espàrrec silvestre, falgueres i heures. En els llocs més humits i obacs hi poden aparèixer roures, llavors ens trobem amb una variant d'aquesta associació vegetal, el *Quercetum ilicis galloprovinciale cerrioidetosum*. I arran de torrents i rieres hauríem de trobar l'associació vegetal *Vincopopuletum albae*, és a dir, bosc de ribera: àlbers, pollancre, oms i salzes. Això és el que hi hauria d'haver, però el que hi havia i el que hi ha presenta algunes diferències.

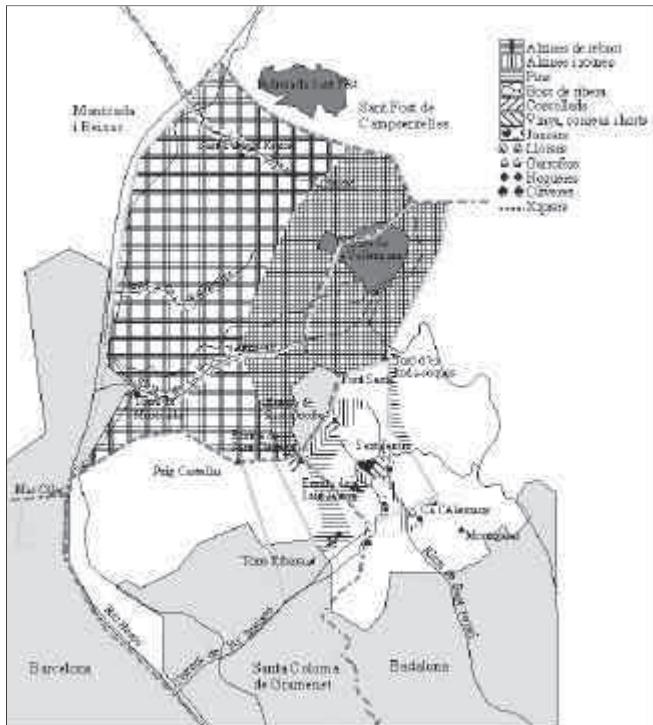
Al mas Oller, a Sant Andreu del Palomar i a tocar del Besòs, hem vist que hi teníem àlbers (1802) i conreus. La presència dels àlbers ens indica que es devia mantenir encara el bosc de ribera, això sí, arraconat al marge del riu per fer de pantalla contra les riuades per protegir els conreus, que havien substituït potser la major part del bosc de ribera. Avui pràcticament no en queda res, ni de l'una cosa ni de l'altra: tot són solars urbanitzables.

A Reixac, que cau de ple a la zona de l'alzinar amb roures, hem vist, efectivament, que hi havia boscos amb alzines (1763, 1792, 1793), bosc de tall (1792, 1793), pins (1752, 1760) i roures (1792, 1793). El paisatge vegetal de Reixac als segles XVIII i XIX no s'allunyava gairebé gens de la vegetació natural que li corresponia. Això sí, hi trobem de més els pins, que són introduïts i no pertanyen a les espècies del bosc potencial. Avui, entre les urbanitzacions que hi han construït i els diversos incendis que hi ha hagut, els boscos s'han reduït en gran part. Tanmateix, malgrat el foc, les alzines rebroten amb força arreu, no pas els pins, tot i que en queden alguns. I, a prop dels torrents, la humitat ha mantingut l'alzinar amb roures i també el bosc de ribera.

Segles XVIII i XIX. Distribució aproximada dels arbres documentats a les antigues terres de Sant Jeroni de la Murtra.

A la Torre de Montcada, o dels Freres, a la Vallença, que també es troba situada a la zona de l'alzinar amb roures, hi havia àlbers (1771), alzines (1793, 1802), arbres (1771, 1802), bosc de tall (1772), llenya (1772), pins (1769, 1770, 1788), nogueres (1752), roures (1767, 1793, 1802), vinya (1767) i conreus (1793). La situació del paisatge dominant era, igual que a Reixac, prou acostada a la vegetació potencial d'alzinar amb roures. També hi trobem de més els pins. I els

Any 2001. Distribució actual aproximada dels arbres a les antigues terres de San Jeroni de la Murtra.

àlbers ens fan saber que hi havia bosc de ribera a les rieres i els torrents. Hi ha l'afegit de les nogueres, que no són autòctones sinó cultivades. Avui, el bosc de ribera es manté encara a tot el llit de la riera fins a la pedrera. Tot el vessant obac del Puig Castellar ha sofert diversos incendis, però l'alzinar hi rebrota bé i en alguns llocs ja hi fa una massa espessa tot i que de poca alçada. A les zones més altes hi ha una mica de coscollada i màquia de bruc. Al vessant obac dels turons de Sant Climent,

Sant Onofre i d'en Roda-soques la urbanització ha fet desaparèixer bona part de bosc, però la resta és un alzinar amb roures, amb força pins, que en algun lloc arriben a ser dominants. Han desaparegut els conreus, les vinyes i les nogueres. I a la part alta de la Vallença, de la carretera fins gairebé el cim, la pedrera ha fet desaparèixer no tan sols tots els arbres sinó fins i tot la muntanya mateixa.

A la Torre Ribera hi havia coscolls (1802, 1816), pins (1759), pollancre (1759), roures (1761) i vinya (1802, 1816). Aquí la vegetació ja s'allunyava força de la potencial. Els coscolls ens diuen que l'alzinar havia estat destruït. Només quedaven de testimoni alguns roures davant de la torre i ja llavors van ser tallats. Els pollancre devien ser les restes del bosc de ribera. I finalment la vinya va substituir els coscolls. Avui no hi ha coscolls, ni pollancre, ni roures, ni vinya i gairebé tot és un herbassar. Només a la part baixa, prop de la torre mateix, hi queden encara alguns pins que s'enfilen cap a Sant Climent, passant per la Torre Pallaresa, on són una mica més espessos. A la part alta del vessant de Sant Climent, però ja fora dels terrenys de la Torre Ribera, hi ha una estesa de coscolls i alzines de poca alçada.

Les terres immediates al monestir, això és, la vall de Betlem, els monjos les coneixien millor perquè les veien cada dia, per això en tenim més informació i més detallada. Al collet de les Ermites hi havia alzines (1806). Hi havia un bosc de pins al vessant de Sant Climent i Sant Onofre (1763, 1818). Entre aquest bosc i el monestir hi havia coscolls (1802), que van ser substituïts per la vinya (1802, 1818). Més avall de la coscollada i la vinya, però encara més amunt del monestir i dels horts hi havia un joncar (1789). Al safareig dels horts hi havia llerers i pollancre (1756). Fent tota la mitja volta al monestir per la part de sota, hi havia els horts (1756, 1789). A la Creu

de Pedra (coll de la Miranda?), xiprers (1789). A la Font Santa, àlbers (1752), alzines (1752), oliveres (1824) i vinya (1831). També hi havia boscos de pins des de ca l'Alemanys fins a la serra d'en Mas (1752, 1761). I en llocs diversos de la rodalia del monestir hi havia alzines (1763), pins (1759) i pollancre (1759). Estàvem, doncs, en el domini potencial de l'alzinar amb roures, però llavors el paisatge ja estava fortament humanitzat, perquè la major part de l'alzinar havia estat substituïda pels pins, els coscolls, les oliveres, la vinya i els horts. El joncar de més amunt de l'hort ens indica que hi devia haver abundància d'aigua i els àlbers de la Font Santa i els pollancre devien formar part d'un bosc de ribera prou ufanós, tot i que mantingut a ratlla pels conreus. Els xiprers, evidentment, plantats, formaven part de la decoració del monestir i del marge del camí.

Avui, al bell mig del collet de les Ermites hi ha les instal·lacions de l'antena de ràdio, però tot al voltant encara queden alzines de poca alçada i fent la carena fins a les dues ermites hi podem trobar coscoll i llentiscle. De Sant Climent en avall queden uns quants pins aïllats, com a romanalla del bosc que hi havia hagut. El que, més avall d'aquest bosc, era coscollar i després vinya ara és herbassar reconvertit en replantació de pi blanc. El joncar ha desaparegut del tot i ara és un camp de terra pelada. Al safareig dels horts, ara buit i esquerdat, hi creixen acàcies. Els horts encara hi són, mig abandonats els de més amunt per ponent i en actiu els altres. A la Font Santa, desaparegudes les oliveres i les vinyes, el marge esquerre és un herbassar, al marge dret hi ha un alzinar prou espès, amb algun roure, que s'enfila fins a Sant Onofre, i la part de just per sobre del camí de Canyet a Sant Jeroni és un canyissar. Del camí en avall, vorejant els horts i seguint la riera fins a l'alçada de ca l'Alemanys, hi ha una franja estreta d'alzines, roures, acàcies i algun om, que primer és prou espessa i alta

i al final és baixa i esclarissada. En aquesta franja, just on se separen els marges que encaixonen el torrent, hi ha un petit joncar que s'està perdent d'ençà que la mica de bassa on es troba s'ha assecat.⁹ També en aquesta mateixa franja, per sota dels horts hi ha una dotzena de pins rojos d'alçada considerable que fan placeta i marquen l'angle on es troben els torrents de la Font Santa i de Sant Climent. A tocar dels horts per ponent, pujant el marge fins al camí de Santa Coloma, hi ha un clap esclarissat d'alzines, gairebé sense sotabosc, i, per sobre del camí fins a l'ermita de Sant Jeroni hi ha quatre pins escadussers amb alguna olivera pel mig i un xiprer al costat de les runes. A la Creu de Pedra, és a dir, a la Miranda, els xiprers que hi havia hagut ara són només dos o tres, de poca alçada i mig tapats pel rengle de pi blanc que ressegueix el marge. I, finalment, el bosc de pins que anava des de ca l'Alemanys fins a la serra d'en Mas ha desaparegut del tot i ara és herbassar amb algunes mates de ginesta. Al davant de ca l'Alemanys, de cara al monestir, hi ha ara camps, abandonats, de garrofers amb alguna olivera. I a la font de ca l'Alemanys, per sota de la casa, hi ha un roure gros amb un grup d'alzines que ressegueixen el rierol a mesura que perden alçada.

QUANT DURARÀ EL QUE QUEDA

El paisatge vegetal que tenim ha canviat amb el temps, més aviat, l'hem canviat. Els monjos de Sant Jeroni de la Murtra hi van intervenir durant cinc segles i el van modificar lleugerament per aprofitar les matèries primeres que podien extreure dels boscos, bàsicament aigua de fonts i mines, fusta, llenya i carbó vegetal, sense les quals no podien viure. Darrere els monjos vam arribar nosaltres i ja portem dos segles aprofitant unes matèries primeres molt diferents, ras i curt: superfície urbanitzable, roca per fer ciment per a més urba-

nitzacions i boscos per cremar, sense les quals també sembla que no podem viure. Però això, més que modificar o aprofitar, és malmetre. De manera que, avui, les urbanitzacions, les pedreres i els incendis representen una greu amenaça per al futur del nostre paisatge vegetal. Malgrat tot, ara encara tenim una vegetació prou rica i variada i amb prou força perquè hi hagi raons suficients per conservar-la.

Tot el territori de què hem parlat el podem resoldre finalment en tres grups: el primer inclou el que fou el mas Oller, el segon inclou les terres de la Torre de Montcada i les de Reixac, i el tercer, les de la Torre Ribera i les de la vall de Betlem. Al mas Oller ja no queda res per conservar i només hi tenen futur els arbres que casin amb els criteris de decoració urbana. Al segon grup encara queden zones boscoses importants i les àrees cremades pels incendis rebrotren amb força. Hi ha bones possibilitats de recuperar-hi la vegetació original si sabem controlar l'amenaça de la forta humanització que hi porta urbanitzacions i pedreres. Al tercer grup, ja no queda cap zona boscosa, com a molt alguns grups d'arbres que podríem anomenar «bosquets».¹⁰ La forta degradació a què ha estat sotmesa aquesta zona a causa de la pressió que comporta estar a prop de la ciutat i també el fet que és la zona més seca fan molt difícil de recuperar la vegetació original. Però, tot i així, té encara una gran varietat d'ambients amb prou valor i interès perquè procurem de conservar-los i si pot ser millorar-los.

Badalona, estiu de 2001

Notes:

1. *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 8, «jerònim».
2. Càlcul fet sobre el mapa *Sant Mateu*, 1:25.000, editorial Alpina, Granolers, 1990.
3. F. MASCLANS. *Guia per conèixer els arbres*. Editorial Montblanc i Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona: 1977, 4ª edició.
4. La Guerra Gran (1793-1795), entre Carles IV d'Espanya i la República Francesa a causa de la Revolució.
5. Entre el 1752 i el 1832 van regnar: Ferran VI (1746-1759), Carles III (1759-1788), Carles IV (1788-1808), Ferran VII (1808), Josep I (1808-1810), Napoleó I (1810-1814) i Ferran VII (1814-1833).
6. Estem de ple enmig de la Guerra Gran, entre Carles IV i la República Francesa.
7. A. BADIA, R. ESTRADA, I. VILANOVA. *Els boscos de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Col. Cavall Bernat, núm. 11 (I Part) i núm. 12 (II Part), 1983.
8. Oriol DE BOLÓS. *El paisatge vegetal barcelonès*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Col. Càtedra Ciudad de Barcelona, 1962, p. 33-39 i 132-153.
9. Aquesta bassa es va assecar al principi del 2001 després que la companyia d'aigües reparés la conducció d'aigua del Ter per tallar l'escolament que hi havia allà on el camí de Sant Jeroni talla el torrent de la Font Santa.
10. Queda el bosc de pins de la serra d'en Mas, que fa límit amb la vall de Betlem, però cau tot al vessant de Canyet, ja fora del territori del monestir. Per això no n'he parlat aquí.